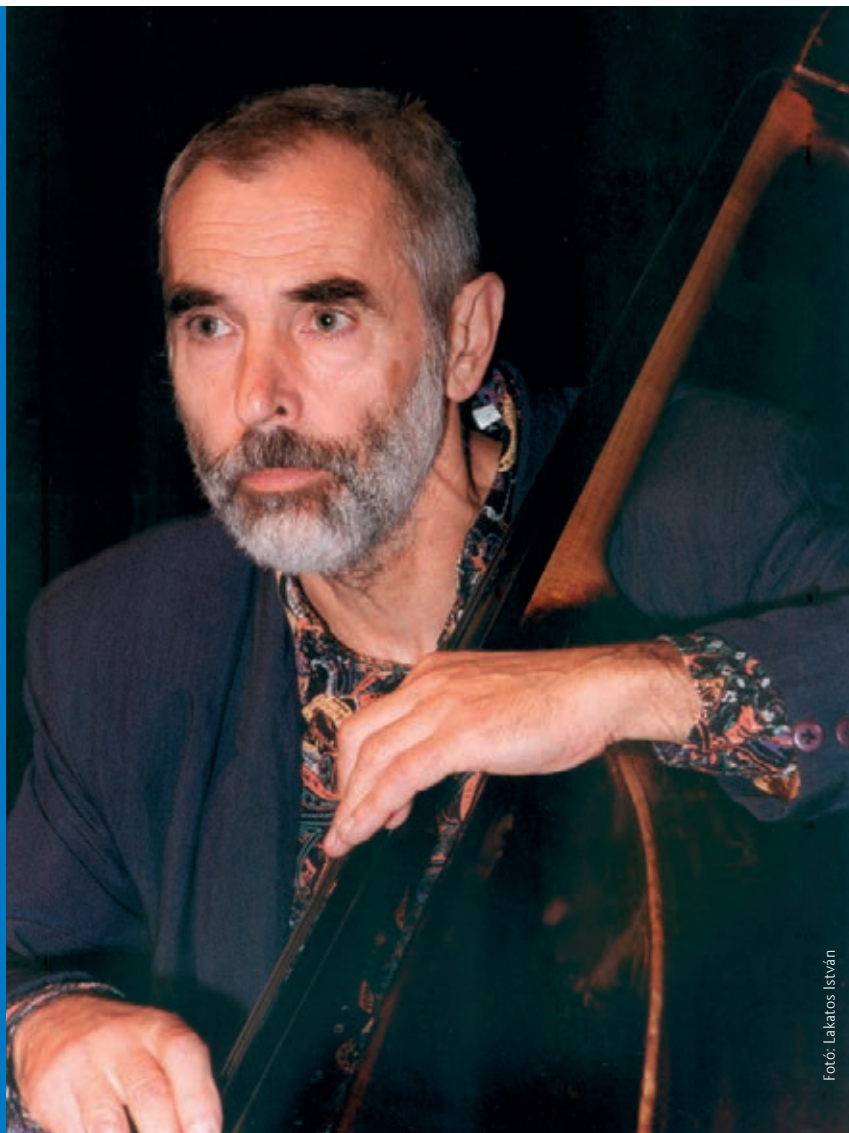


„A jazz az életem”

Beszélgetés a nyolevanéves Berkes Balázssal

Aligha van a hazai jazzmuzikusok és -rajongók táborában bárki is, aki ne találkozott volna a nagybőgős Berkes Balázs művészetével. Ma is aktív, pedig ott volt a modern magyar jazz bölesőjénél az 1950-es évek közepén, és végigjátszotta az azóta eltelt több mint hat évtizedet. Ez a szimpatikus, halk szavú személyiség szívesen mesélt sokszínű, változatos és gazdag zenei pályájáról, kedvenc muzikusairól, a zeneoktatás fortélyairól, érdekes passzióiról. Exkluzív születésnapi interjú a Gramofonban.

➤ Márton Attila



Fotó: Lakatos István

Gramofon: Felmenőid miatt egyértelműnek tűnt-e számodra a zenei pálya?

Berkes Balázs: Nem egészen. Igaz, hogy édesapám, dr. Berkes Kálmán neves klarinétművész-tanár volt, akinek klarinétiskoláját ma is használják – világviszonylatban is. A zene állandóan jelen volt családjunkban, hiszen apám rendszeresen kamarazenélt hivatásos és műkedvelő barátaival. Édesanyám a Villányi úti Szent Imre templom kórusában énekelt. Öten vagyunk testvérek, mindegyikünk tanult zenét. Kálmán fivérem folytatta az apai örökséget, mint klarinétművész és karmester negyedszázadig tevékenykedett Japánban, ma pedig a Győri Filharmonikusoknál művészeti vezető és karmester. Anikó hegedűtanár, zeneiskolai igazgatóhelyettesként ment nyugdíjba, Kati hárfát tanult és a

hanglemezgyárnál volt zenei rendező, Mária pedig egy nemzetközi zenekar brácsása a Kanári-szigeteken. Én viszont háromévi csellózást követően tinédzserként abbahagytam a zenetanulást és csak 18 évesen „tértem meg”. Jobban érdekelt a sport és nem is a zenei pályát választottam élethivatásul: állategészségügyi technikumot végeztem. Érdekes, hogy véletlenül akadt a kezembe egy vállalati „bulin” a bőgő, de ez a pillanat egész jövőmet eldöntötte. Lényegében a jazz vezetett vissza a klasszikus zenéhez is. 1957-ben felvettek a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola nagybőgő szakára, ahol 1962-ben végeztem. Ráérezve a zene varázsára szorgalmasan, és módszeresen tanultam, mégpedig Tibay Zoltán-nál, aki az Operaház legendás bőgőse volt. Jazzt persze abban az időben csak autodidakta módon lehetett elsajátítani.



Forrás: a művész archívuma

A fesztiválokon és stúdióban egyaránt otthonosan mozgó, sikeres zenész és konzervatóriumi tanár pályája zenitjén

G.: Kik voltak az első példaképeid?

B.B.: Külföldi jazzfelvételekhez úgyszólván szinte lehetetlen volt hozzájutni az 1950-es években, de még később sem volt könnyű. A kelet-európai országokban Willis Conover „Music USA” nevű rövidhullámú rádióadásait hallgatva jutottunk rengeteg jazz élményhez. Mindannyian az amerikai jazz bűvöletében éltünk, ez jelentette számunkra a szabadság érzetét. Első kedvenceim Percy Heath, a Modern Jazz Quartet bőgőse, a nálunk kevésbé ismert West Coast zenész, Leroy Vinnegar, majd a rendkívül sok formációban foglalkoztatott zseniális Paul Chambers voltak. Ugyancsak nagy hatással volt rám a korai időkben, a mára már szinte teljesen elfeledett Oscar Pettiford is, akit a „bőgősök Charlie Parkerének” tartottak. Érthető okokból azonban az első olyan bőgős, aki azt a sound-ot produkálta, amit én a Conover műsorok hallatán kerestem, egy itt fellépő belgrádi zenész, Bosko Vukosavjevic volt 1959-ben. Őt még a lakásomra is meghívtam, és zenész barátaimmal egy kis „workshop” keretében próbáltunk tanulni tőle. Még fotókat is készítettünk pengetés-technikájáról. Azt hiszem, hogy jogosan vagyok büszke arra, hogy ezt itthon én sajátítottam el és alkalmaztam elsőként.

Egyébként a kezdet kezdetén – úgy 1955 körül – pesti „jazzfertőzött” zenész-barátaimmal a Modern Jazz Quartet és a George Shearing együttes játékát próbáltuk utánozni. Kál-

dor Péter vibrafonon játszott, Szervánszky Gábor zongorázott, Palkó Barna dobolt és én bőgöztem.

Természetesen egész pályám során odafigyeltem a szakma elitjére, és boldog voltam, ha külföldi fesztiválokon, de akár itthon is megcsodálhattam az olyan kiválóságokat, mint például Eddie Gomez, aki több mint tíz évig játszott Bill Evans-szal. Vele többször is találkoztam Poritól Debrecenig, és barátságot kötöttünk. Legutóbb pár hete a Chick Corea trió fellépését követően találkoztunk ismét.

G.: Abban az időben, sőt még ma is szinte lehetetlen jazzből megélni. Te hogyan tudad az egzisztenciális kérdést megoldani?

B.B.: Szerencsém volt, mert 1962-től tizenhat éven át a rádióban dolgozhattam, először az MRT Táncczenekarában, majd a Stúdió 11-ben. Ekkoriban a bőgő mellett a basszusgitár lett a fő hangszerem, amit az akkori vezetőség az aktuális zenei igényekhez leginkább illeszkedőnek tartott. Ez a státusz rendkívül sok és változatos elfoglaltsággal járt. Film- és hanglemezgyári munkák, tv-felvételek, hazai és külföldi koncertek. De igazi jazzt csak e mellett játszhattam, gyakran a magánélet rovására. A Gonda János nevével fémjelzett jazzoktatás 1965-ös megindításától a Bartók Béla Zene-művészeti Szakiskola Jazztanszakán, majd 1993-tól a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Jazztanszékén tanítottam, egészen nyugdíjba vonulásomig. Mindig szigorúan ragaszkodtam a gondos megalapozáshoz, a precíz tanmenethez, a stílus tanulmányokhoz, mert azt vallom, hogy nem elég a vonzalom és az ambíció, a szakmai ismeretek elsajátítása nélkülözhetetlen. Hogy aztán ki mit tesz hozzá, mikor válik ez igazi művészetté, az a tehetségen és még sok más tényezően is múlik: szorgalom, szerencse, partnerek stb. Én mindent megmutattam nekik, apró fogásokat és műhelytitkokat is, rajtuk múlt, hogy mit hasznosítottak mindebből. Olykor voltak vitáim neves jazz-zenész tanártársaimmal is, de azt hiszem, az élet engem igazolt. A legfiatalabb generációt leszámítva a jazzbőgősök háromnegyede nálam tanult és az eredmények önmagukért beszélnek.

G.: Téged „zenei mindenevőként” tartanak számon. Milyen felállásban szeretsz leginkább szerepelni?

B.B.: Természetesen a kisegyüttesek a kedvenceim, a duóban és főleg a trióban érzem magam a legjobban. Az utóbbi formációban a bőgős középen helyezkedik el a zongora és a dob között, ami ideális számára, hiszen így adhatja-veheti leggyöngyölenebben a zenei kártyalapokat a partnerek között. És azt is kihangsúlyoznám, hogy lehet szó bármilyen formációról, akár big bandről is, lényegében annak is trió a magja. Hálás vagyok zongorista barátaimnak, Fogarassy Jánosnak, Garay Attilának, Vukán Gyurinak, akiktől elsajátítottam a jazzjáték lényegét. Nem véletlenül aposztrofáltam „mindenevőnek”, hiszen játszottam nagyzenekarokban, kisebb együttesekben, hírneves hazai és külföldi szólistákkal, részt vettem fesztiválokon, versenyeken. Volt olyan rádiós jazzverseny, ahol a tizenkét induló zenekarból nyolcban én voltam a bőgős. Minden stílusirányzatban



Forrás: a művész archívuma

Pillanatkép a Creative Art Trio hőskorából – Vukán Györggyel és Balázs Elemérral

kipróbálhattam magam, a hard-boptól a latin zenéig, a poptól a cross-overig, sőt még a free-től és avantgárdtól sem riadtam vissza. Számos felkérés érkezett az Országos Filharmoniótól és az Interkoncerttől is. Csak egy példa a sok közül: 1976-ban Benny Goodman nagynevű zongoristája, Teddy Wilson egyedül járta Európát és helyi ritmustandemekkel dolgozott. Kőszegi Imrével engem kértek fel kíséretére. Két frenetikus koncertet játszottunk végig vele, óriási sikerrel: egyet az Erkel Színházban a másikat pedig a Nagykánizsai Jazzhétvégén. De hasonló felkérés volt a világhírű fekete-amerikai énekegyüttes, a Golden Gate Quartet kísérete is, amely voltaképpen egy hazai koncertkörút volt.

Rengeteg formációban dolgoztam és a felmérhetetlen sok hazai fellépés mellett, rangos fesztiválokra játszhattam számos fesztiválon Varsótól Prágáig, Havannától Palermóig. Egyik legemlékezetesebb fellépésem az első Prágai Jazzfesztivál volt 1964-ben, ahol a magyar színeket képviselhattuk. Pító Tibor zongorázott, Kovács Gyula dobolt, Szirmay Márta énekelt és én bőgöztem. Négyyszer hívtak meg Montreuxba, ahonnan 1968-ban a Tomsits-együttesel elhoztuk a „Kritikusok díját” is. Az is kiemelkedő élmény volt, hogy ifjúkorom bálványával, minden idők legnagyobb rádiós műsorvezetőjével, Willis Conoverrel személyesen is találkozhattam többször is. Csak néhány név, akikkel alkalmam volt együtt játszani: Art Farmer, Kai Winding, Paquito D’Rivera, Steve Grossman, Tony Scott, Ted Curson, Frank Foster, Albert Mangelsdorff, Anette

Lowman (neves amerikai énekesnő) vagy Kenny Wheeler. Ami pedig a jazz hazai művelőit illeti, nem sokan lennének azok, akikkel nem játszottam.

G.: Jóllehet igen változatos, sokszínű zenei pálya áll mögötted, mégis tevékenységed évtizedeken át kötődött Vukán Györgyhez.

B.B.: Aligha van a műfaj hazai történetében olyan partneri és baráti kapcsolat, mint a miénk, amely több mint fél évszázadon át egészen Gyuri haláláig tartott. Még a legendás Dáliában találkoztunk. Én már viszonylag ismert zenész voltam, ő pedig orvostanhallgatóként, mint szerény amatőr zongorista kérte, hogy játszhasson. Még arra is emlékszem, hogy az akkoriban divatos John Lewis kompozíciót, a Django-t játszottuk először együtt. Azonnal éreztem benne a komoly elhatározást, amit fényes pályája igazolt később. Több formáció is működött Gyuri vezetésével, amelyekben játszottam, de két trió vált igazán ismertté, már csak hosszú fennállása miatt is. A korábbi a Super Trió volt, amelynek nem mi adtuk ezt a bombasztikus nevet. Történt ugyanis, hogy meghívást kaptunk Athénba, ahol az Akropolisz tövében, a Plaka nevű mulató-negyedben lévő jazzklubban játszottunk. A tulajdonos hirdette így fellépéseinket, majd, amikor a Columbia lemezszerződést ajánlott, megmaradt a név, amit aztán évtizedekig használtunk. Ebben Kőszegi Imre dobolt. A másik, a Creative Art Trió 1990-ben indult, és ott a dobos a jóval fiatalabb Balázs Elemér volt.

G.: Hasonlóan a Vukán Györgyhez fűződő kapcsolathoz, Gonda Jánossal is sokat dolgoztál, olykor játszottál is együtt.

B.B.: Jancsit még Gyuritól is korábban ismertem meg, hiszen ő akkor végzett a Zeneakadémián, amikor én elsőéves voltam. A jazz iránti vonzalom azonnal összekötött bennünket. Elsőként Pernye Andrással és velem osztotta meg gondolatait, terveit a jazzoktatásra vonatkozóan, és a jazztanszak megalapításakor 1965-ben azonnal meghívott, hogy az első jazzbőgő-tanár legyek. El lehet képzelni, hogy mekkora kihívást jelentett ez nekem és tanártársaimnak is, hiszen semmilyen előzménye nem volt mifelénk... A Gonda János vezette különféle formációkban is játszottam. Duó felvételeink például a Képek-Emlékek című lemezalbumon jelentek meg.

G.: Lemezfelvételek, „hangzó örökség”?

B.B.: Sok évtizedes munkásságom alatt rengeteg felvételen játszottam, ezeknek persze csak töredéke került lemezre. Nem kell magyarul mondani, hogy az un. LP-korszakban milyen nagy nehézségekbe ütközött egy lemez kiadása. Azért így is játszottam mintegy harminc nagylemezen és közreműködtem legalább ötven CD-n. Tömerdek koncert- és fesztivál-felvételek lehet az archívumok mélyén itthon és külföldön. Éppen nemrégiben sikerült egy csaknem húsz éve készült koncertfelvételt felfedezni és kiadni, amelyen a Creative Art Trió a Gershwin-centenárium alkalmából a nagy komponista hét szerzeményét játssza. Saját nevemen csak egy lemezem létezik, az is zenészbarátaim biztatására született 1994-ben. Soha nem forszíroztam, hogy zenekarvezetőként saját lemezt jelentsek meg, mert az én véleményem szerint a bőgő mégiscsak kísérőhangszer. A „Forever” nem is szóló-lemez, hanem szerzői, tehát saját kompozícióim kerültek rá, de ugyanúgy trióban játszottunk. Igaz egy kicsit többet szóló-zom, mint a CAT más lemezein.

G.: „Csapott-vállú” bőgőd annyira különleges, hogy volt, amikor a letámasztott hangszer árulta el számomra, hogy azon az estén Te fogsz játszani...

B.B.: Ez egy közel 250 éves olasz mesterbőgő mintájára készült, eredetileg kamarazene játékra szánták. Nagyon szeretem és ragaszkodom hozzá. Sokan megcsodálták és kipróbálták az évtizedek során itthon és külföldön...

G.: Ma is aktívan muzsikálsz, és változatlan érdeklődéssel figyeled a műfaj fejlődését, újabb zenészek felbukását.

B.B.: Minden hétfőn Pintér Zoltán zongorista barátommal játszom a városmajori Mezzo étteremben, ahol – még John Bull Pub korában – Gyurival vagy két évtizedig duóztunk. Halálával a Creative Art Trió ugyan megszűnt, de Creativ B Trió néven alkalmanként fellépünk úgy, hogy Balázs József foglalja el az elárvult zongoraszéket. Azt tartjuk, hogy „aki A-t mond, mondjon B-t is”. Végül is van három Balázs – kető „előlről” én „hátról”, ez is indokolta a névválasztást. Alkalmanként meghívják különféle fellépésekre, amelyeknek örömmel teszek eleget. Különösen megtisztelő számomra, ha fiatalok hívnak, mert igazán sokat tanulhatok tőlük.

Egyébként is öröm látni-hallani az új generációk hangszerteremtését, tájékozottságát. Sokkal könnyebben jutnak hozzá minden szükséges információhoz, és igazán kinyílt számukra a világ. Nagy örömmel meghívást kaptam az idei Debreceni Jazzfesztiválra, ahol Maloschik Róbert ötletére úgynevezett „Artist in Residence” leszek. Ez azt jelenti, hogy mind a négy napon felléphetek más és más stílusirányzatot képviselő formációkkal. Első nap a Debreceni Jazz Együttesben bőgőzök, majd az említett CBT fellállás következik a Balászfivérekkel. Harmadik napon két gitárossal, Gyárfás Istvánnal és Juhász Gáborral játszom, végül pedig a Debreceni Dixieland Jazz Banddel muzsikálok. Nem zenei elfoglaltság ugyan, de pályámhoz kapcsolódik annak a hihetetlen mennyiségű dokumentumnak, fotóknak, újságcikkeknek, hangfelvételeknek a rendezése, amely hat évtized alatt felhalmozódott. Nem is haladok vele annyira, mint szeretném...

G.: Kitüntetések, díjak?

B.B.: Szinte az elsők között, már 1998-ban megkaptam a Magyar Jazz Szövetség Szabó Gáborról elnevezett díját, amelynek rangját nemcsak az adja meg, hogy a legmagasabb szakmai elismerést jelenti, hanem az is, hogy tényleg a magyar jazzelit tagjai kapták meg az alapítástól eltelt negyedszázad során. Kitüntettek a Liszt Ferenc- és a Weiner Leó-díjjal is, a kisebb elismeréseknek pedig se szeri se száma. Hetvenedik születésnapomra két kitüntetésben is részesültem. Megkaptam a Magyar Zene- és Táncművészet Kiemelkedő Előadóművésze kitüntetést, oktatási tevékenységemért pedig az Artisjus-díjat. De korábban már a Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztjét is megkaptam. Ha elgondolom, hogy mindezek korábban elképzelhetetlenek lettek volna egy jazzmuzikus számára, akkor elmondhatom, hogy elégedett vagyok. Nem vágytam sohasem kitüntetésekre, még növendékeimtől sem vártam elismerést vagy hálát, de ha kaptam ilyet, az természetesen jólesett.

G.: Jóllehet családapa vagy, és hivatásod, a hangszeres játék és az oktatás is lekötötte minden idődet, de volt-e, van-e valamilyen hobbid?

B.B.: Már gyerekkoromban is igen erős vonzódásom volt a természet, az erdő felé. Ha csak lehet, mind a mai napig is minden un. „szabadidőmet” a természetben töltöm. Van a Pilisben egy erdőszerű kis kertünk, ahogy nevezem „előretöltő bástya” az erdők, a hegyek felé. Így tehát a kertészkedés és a kisebb-nagyobb kirándulások között osztom meg a várososon kívül töltött időt. Mindkét elfoglaltság remek fizikai és szellemi feltöltődést jelent. Talán meglepő, de nagyon érdekelt az észak-amerikai indiánok élete, messze túl a gyermekkori romantikán – Cooper vagy May Károly könyvein. Barátaimmal, akik között talán Juhász Árpád, világjáró geológus, tv-személyiség a legismertebb, évtizedeken át „indianoztunk” télen-nyáron. Vele még mindig rendszeresen hétvégi kirándulásaink. Nem is lenne kerek az évünk, ha az őszi szarvasbőgés egyszer is kimaradna! Családom is élvezte a városból való kiszakadást. Két lányom persze időközben felnőtt, és ma négy unoka boldog nagypapája vagyok. ■